

EXISTENTIAL FORM OF MIGRANT WOMEN

ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦਾ ਅਸਤਿਤੱਵੀ ਸਰੂਪ

ਡਾ. ਭੁਪਿੰਦਰ ਕੌਰ (Dr. Bhupinder Kaur)

ਮੁਖੀ, ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਭਾਗ

ਹਿੰਦੂ ਕੰਨਿਆ ਕਾਲਜ, ਕਪੂਰਥਲਾ (ਪੰਜਾਬ)

Email ID: dr.bhupinder.amrik@gmail.com ਮੋਬਾਈਲ: +91- 98555-95818

ABSTRACT

ਹਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦਾ ਅਸਤਿਤੱਵ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਸਹੇੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਲਈ ਸਮਾਜ, ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਭਲੀਆਂ, ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੁਣੱਖੀਆਂ ਧੀਆਂ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੈਟਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤੋਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਧੀਆਂ ਨਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਖਹਾਇਸ਼ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਹੁਰਿਆਂ ਅਗੇ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜਿੱਦ ਪੁਰਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੇਕੇ ਵੀ ਧੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਸ਼ੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਬਣ ਗਈ, ਰਾਹਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ। ਪਰ ਔਰਤ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਚੁਪਚਾਪ ਸਹਿਣ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਔਰਤ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਨੂੰ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਨੇਡਾ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਖੁਦ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਪਾਰਕਿਨਸਨ ਵਰਗੀ ਬੀਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪੀੜ੍ਹਤ ਸਿਮੇਨ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਹਾਰ ਨੂੰ ਜਿਤ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਕੇ ਸੁਖ ਸਵੇਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਕੀਵਰਡ : ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤ, ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦਾ ਅਸਤਿਤੱਵ, ਨਾਰੀਤਵ, ਸਮਾਜ, ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ।

ਔਰਤ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਿਤਾ-ਪਤੀ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਹੇਠ ਪਰਿਵਰਤਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਡੀ ਹੰਡਾਉਂਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕਤਾ ਵਿਚ ਬਦਲਾਅ ਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਉਸ ਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਗਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਰਜੀਨੀਆਂ ਵੁਲਫ਼ ਲਿਖਦੀ ਹੈ :-

“ਕਾਲਪਨਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਔਰਤ ਦਾ ਮਹੱਤਵ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ ਪਰ ਵਿਹਾਰਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹੱਤਵਹੀਣ ਹੈ। ਕਵਿਤਾ ਵਿਚ ਉਹ ਪੰਨੇ ਪੰਨੇ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਪਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ। ਗਲਪ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਉਹ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਜੇਤੂਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਉਹ ਉਸ ਲੜਕੇ ਦੀ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਮਾਪੇ ਜਬਰਦਸਤੀ ਉਸ ਦੀ ਉਂਗਲ ਵਿਚ ਅੰਗੂਠੀ ਘਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਅਤਿਅੰਤ ਪ੍ਰੇਰਕ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ਅਤਿਅੰਤ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਉਸਦੇ ਹੇਠਾਂ ਤੋਂ ਝਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਅਸਲੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿਚ ਉਹ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ”

ਸਾਹਿਤਕ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਨਾਰੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਸਾਹਿਤਕ ਪਰੰਪਰਾ ਨੂੰ ਏਲੀਨ ਸੈਵਾਲਟਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ A Literature of their own ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਸਟੇਜਾਂ ਵਿਚ

ਵੰਡਿਆ ਹੈ :-

“ਪਹਿਲੀ ਸਟੇਜ ਨਾਰੀਤਵ (Feminine) ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਪਰੰਪਰਾ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚੱਲਤ ਵਿਧੀਆਂ ਦੀ ਨਕਲ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜਿਕ ਭੂਮਿਕਾ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਚਾਰ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਦੂਜੀ ਸਟੇਜ ਨਾਰੀਵਾਦ (feminist) ਦੀ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਲੇਖਿਕਾਵਾਂ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿੱਧ ਬਗਾਵਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਖੁਦਮੁਖ਼ਤਾਰੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।

ਤੀਜੀ ਸਟੇਜ ਨਾਰੀ (female) ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਉਹ ਦੂਜਿਆਂ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਨਿਰਭਰਤਾ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਅਸਤਿਤੱਵ (ਹੋਂਦ) ਵੱਲ ਰੁਚਿਤ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।”

ਵਿਸ਼ਵ ਵਿਚ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦਾ ਆਰੰਭ ਸਠਵਿਆਂ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਇਸਤਰੀ ਨੇ ਪਰਵਾਸ ਵੀ ਇਸ ਦੌਰ ਵਿਚ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਇਸਤਰੀ ਪਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਭਿਆਚਾਰ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਧਾਰਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸਪੇਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ, ਸਮਾਜ, ਭਾਈਚਾਰੇ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਸਪੇਸ ਲਈ ਜੂਝਦੀ ਰਹੀ। ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਥੇ ਪੁਜੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

ਅਸਤਿਤੱਵ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ, ਇਹੀ ਮੇਰੇ ਪੇਪਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪੇਪਰ ਵਿਚ ਇਸਤਰੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰੋਤ ਵੱਜੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਪਰ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਵਲੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁ ਸਪੇਸ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ ਜਿੰਨ੍ਹੀ ਮਰਦ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਸੋ, ਅਸਲ ਮਸਲਾ ਤਾਂ ਸਪੇਸ ਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੀਸਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਦਾਜ, ਬਲਾਤਕਾਰ, ਹਿੰਸਾ ਤੇ ਬੇਰੁਜ਼ਗਾਰੀ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵਿਕਸਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ Emalada Wellum ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਡੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਅਤੇ ਮੀਡੀਆ ਵਲੋਂ ਨਾਰੀ ਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੋਸ਼ਣ ਨਾਰੀਵਾਦ ਲਈ ਇਕ ਚੁਣੌਤੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੈਜ਼ਬੀਅਨ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਾਰੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕਾਂਡ ਰਚ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਘੜਮਸ਼ ਵਿਚ ਜੇ Bell Hooks ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਕਹਿਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ *“Currently feminism seems to be term without any clear significance”*³

ਸੱਠਵਿਆਂ ਦੇ ਦੌਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਾਸ ਧਾਰਨ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਔਰਤ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵੀ ਲਿਖਣ ਦੀ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਹੋਇਆ। ਡਾ. ਪਾਲ ਕੋਰ ਆਪਣੇ ਇਕ ਲੇਖ ਵਿਚ ਲਿਖਦੀ ਹੈ “ਆਪਣੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਂਦ ਦੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਲਈ ਔਰਤ ਦਾ ਕਲਮ ਚੁਕਣਾ, ਮਰਦਾਵੀਂ ਹਉ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਨਾਬਰਾਬਰੀ ਖਿਲਾਫ ਕਲਮ ਚੁੱਕਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦਿਖਾਈ ਹੈ।”⁴ ਇਸਤਰੀ ਲੇਖਕ ਮਰਦ ਦੇ ਪਿਆਰ ਲਈ ਸੀਮਤ ਜਿਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਕਲਪਨਾ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਿਰਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਮਰਦ ਅਗੇ ਸਮਪਰਣ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਭਾਵੇਂ ਲਿਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਇਸਤਰੀ ਲੇਖਿਕਾਵਾਂ ਮਰਦ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਘੱਟ ਹਨ, ਪਰ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਆਪਣੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਜਿਹੀਆਂ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਵੇਦਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੇ ਇਜ਼ਤ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਇਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਪਦਾਰਥਕ ਸੁਖ ਦੇ ਨਾਲ—ਨਾਲ ਰੂਹ ਦੇ ਸੁੱਖ ਦੀ ਭਾਲ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਸਤਰੀ ਲੇਖਿਕਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਵੀ ਇਹੀ ਰਿਹਾ। ਜੇਕਰ ਮੈਂ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਾਂ ਤਾਂ ਕਹਾਣੀ ਔਰਤ ਦੇ ਭੂਤਕਾਲ ਦੇ ਸੁੱਖ ਯਥਾਰਥ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਦੇ ਦੁੱਖ ਯਥਾਰਥ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਵਾਦ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਸੰਵਾਦ ਰਚਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਮਰਦ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸਮਾਜ ਤੋਂ ਰੂਹ ਦੇ ਸੁਖ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਆਪਣੀ ਪਹਿਚਾਣ ਮਰਦ ਨਾਲ ਹੀ ਮੰਨਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮਰਦ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਉਸ ਦਾ ਆਪਣਾ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮਰਦ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਕਦੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਹਮੇਸ਼ਾ ਔਰਤ ਹੀ ਦੇਸ਼ੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਮਸਲਾ ਔਰਤ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਔਰਤ ਦਾ ਅਸਤਿਤੱਵੀ ਸਰੂਪ ਮਰਦ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਕ ਔਰਤ ਪ੍ਰਵਾਸ ਧਾਰਣ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ

ਅਸਤਿਤੱਵ ਦੀ ਲੜਾਈ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਦ ਹੀ ਲੜਾਈ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ।

ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨੋਂ ਪੀੜੀਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਥੇ ਪੁੱਜੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਸਤਿਤੱਵ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਧਰਤ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਹਿਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਹੀ ਤਸਵੀਰ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਕੌਣ ਪੜਦਾ ਹੈ? ਮੇਰੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪਾਠਕ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ, ਕੁਝ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੇ ਜਾਂ ਬਾਕੀ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹੈ। ਕੁਝ ਹਿੱਸਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਹੈ ਜੇ ਸਾਹਿਤਕ ਚੇਟਕ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਉਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਸੰਬੰਧੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰ ਕੇ ਵਿਚਾਰ-ਚਰਚਾ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ ਮੇਰੇ ਪੇਪਰ ਵਿਚ ਜਿਕਰਯੋਗ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਘੇਰਾ ਕਨੇਡਾ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦਾ ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਇਸਤਰੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹਨ, ਸੋ ਜੇ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਪਰੋਸੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੁਆਰਾ ਭੇਗੀਆਂ, ਹੱਡੀ ਹੰਢਾਈਆਂ ਸੱਚੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ ਦੀ ਪੁੱਠ ਚਾੜ ਦੇ ਨਾਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਜਿਸ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਆਪ ਵੀ ਚਿੰਤਿਤ ਹਨ ਤੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੱਦਾ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਰੇਲਾਂ ਬਾਰਤ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।

“ਇਕ ਸਾਹਿਤ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਪਾਠਕ ਨੂੰ ਇਕ ਰੋਲ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰਜ ਦੱਸਦਾ ਹੈ, ਪਾਠ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਸਾਂਝ ਪਾਉਣ ਦਾ ਆਨੰਦ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ ਸਾਹਿਤ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਪਾਠ ਨੂੰ ਨਿਸਚਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜਨ ਸਮੇਂ ਪਾਠਕ ਉਪਭੋਗਤਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਾਠ ਨੂੰ ਜਿਸ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਹ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਪੜਨਯੋਗ ਦਸਦਾ ਹੈ।”⁵

ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਸਾਹਿਤ ਕਹਾਣੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਰੂਬਰੂ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਵਿਚਾਰਨ ਦਾ ਸੱਦਾ ਹੀ ਤਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਇੰਨਾਂ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਦੇ ਰੱਲ ਮਿਲ ਕੇ ਹੱਲ ਸੋਚੇ ਜਾ ਸਕਣ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਪਾਠ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨ ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਠ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ:-

“ਬਹੁਪਰਤੀ ਤੇ ਜਟਿਲ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਵਾਲੀ ਸਾਹਿਤ ਰਚਨਾ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹਿਤਕ, ਕਲਾਤਮਕ ਤੇ ਸਾਹਿਤਕ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਖੋਲਿਆ, ਪਹਿਚਾਣਿਆ ਤੇ ਮੁਲੰਕਿਆ ਜਾਵੇ ਇਉਂ ਰਚਨਾ ਦੇ ਕਲਾਤਮਕ ਸੰਗਠਨ ਤੇ ਰਚਨਾਤਮਕ ਵਿਵੇਕ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕੇਂਦਰਿਤ ਕਰਦੇ ਉਸ ਦੀ ਮਾਨਵੀ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਅੰਤਰ ਸੰਬੰਧਿਤ ਤੇ ਅੰਤਰ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ ਭੂਮਿਕਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।”⁶

ਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਾਠ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀਆਂ ਖਾਸ ਕਰ ਕੇ ਔਰਤ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਤੇ ਫੇਕਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਔਰਤ ਕਹਾਣੀਕਾਰ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨਵੀਆਂ ਸਮੀਕਰਣਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਾਤਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਪਰ ਨਾ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤਰ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਅਸਮੱਜਸ ਭਰੀ ਫਿਕਰ ਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਬਚਾਉ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਦੇ ਖਿਲਾਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ। ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਨਾਰੀਵਾਦ ਨੂੰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਾ ਕਰਕੇ ਮਰਦਾਵੀਂ ਛੱਤਰੀ ਦੀ ਓਟ ਭਾਲਦੀ ਹੈ, ਅਜੇ ਵੀ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਮਰਦਾਵੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਸਾਥ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮਨੁੱਖੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਹਿੱਸਾ ਮੰਗਦੀ ਹੋਈ ਇਜ਼ਤ ਤੇ ਪਿਆਰ ਲਈ ਸਮਾਜ ਵਿਚੋਂ ਸਪੇਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਮੁਕਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਰਗੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਲਈ ਸਹਿਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਥੀਮ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਬਦੇਸ਼ ਦਾ ਤਨਾਉ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਜਾਵੀਏ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਇਸਤਰੀ ਮਨ ਦੀ ਬਾਤ ਪਾਉਂਦੀ ਹੋਈ, ਵਰਤਮਾਨ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਵਿਚ ਰਲਗੱਲ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਇਸ ਦਾ ਮੰਥਨ ਕਰਕੇ ਮਾਨਵੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਨੂੰ ਵਿਗਠਿਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਨੂੰ ਉਦਘਾਟਿਤ ਕਰਨ ਤੇ ਬਲ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਸਵੈ ਪਰਿਕਰਮਾ ਹੀ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਦੁੱਖ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਰਿਵਾਰਕ ਸੰਰਚਨਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਚਿਤਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਹਾਣੀ ਅਤਿਪ੍ਰਤ ਤੇ ਅਣਗੋਲੀ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਦਰਦ ਤੇ ਦਵੰਦ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰੂਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਸ਼ਿਵ ਰੁਮਾਰ ਦੀ ਲੂਣਾ ਦੇ ਸਮਰੂਪ ਜਾ ਖੜੇਤੀ ਹੈ। ਪਰਵਾਸੀ ਕਹਾਣੀ ਨੇ ਔਰਤ ਲਈ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸਰੋਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ, ਸਮਝਣ ਤੇ ਪੁਨਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਜਮੀਨ ਤੇ ਸਵੈ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਸਪੇਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਔਰਤ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਨੂੰ ਢਾਹ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਮਾਪੇ ਹੀ

ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕ ਵਿਚ ਰਾਹ ਖੁਲਣ ਦੇ ਲਾਲਚ ਨੂੰ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਲੜਕੀ ਤੋਂ ਉਸਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਛੀ ਜਾਂਦੀ। ਸੋਹਣੀ ਸੁੱਖੀ, ਪੜੀ ਲਿਖੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਦਹਾਜੂ ਜਾਂ ਮਾਨਸਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਸ਼ਖਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਡਾਇਰੀ (ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ), ਮੈਂ ਏ.ਟੀ. ਐਮ ਨਹੀਂ (ਮੇਜਰ ਮਾਂਗਟ) ਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਨੇ ਸੋਹਣੇ (ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ) ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਹੀ ਕੁੜੀਆਂ ਬਾਹਰ ਵਿਆਹੀਆਂ ਜਿਵੇਂ:-

“ਮੇਰੇ ਸਕੇ ਮਾਂ ਪਿਉ ਨੇ, ਮੈਨੂੰ ਲਾਡਾਂ ਨਾਲ ਪਾਲ ਕੇ ਵਡਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੇਰੇ ਡੈਡੀ ਨੇ, ਮੇਰਾ ਵਿਆਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਸ ਲਈ ਇਕ ਪਾਗਲ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕਨੇਡਾ ਜਾ ਸਕਾਂ ਤੇ ਮੁੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੇਸ ਕਰ ਸਕਾਂ। ਇੰਜ ਵੀ ਕੋਈ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ?”

“ਆਹ ਜਿਹੜੇ ਦੇ ਵਿਹਲੜ ਫਿਰਦੇ ਨੇ ਤੇਰੇ ਭਰਾ ਤੇ ਤੇਰੀ ਵਡੀ ਭੈਣ ਜਿੰਨੂੰ ਐਮ.ਏ. ਕਰਕੇ ਵੀ ਨੋਕਰੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ, ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੂੰ ਮੇਰੀ ਚਾਰ ਸਿਆੜਾਂ ਦੀ ਖੇਤੀ ਚੋਂ ਤਾਂ ਰੋਟੀ ਪਾਈ ਮਸੀਂ ਚਲਦੈ। ਜੇ ਬਾਹਰ ਜਾਏਗੀ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੀ ਕਲਿਆਣ ਕਰਨ ਜੇਗੀ ਹੋਵੇਗੀ.....”⁸

ਬਹੁਤੇ ਨਖਰੇ ਜਿਹੇ ਨਾ ਕਰ ..... ਕੁਝ ਛੋਟੀਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸੋਚ। ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਕਿਹੜੇ ਰੋਕੜੇ ਪਏ ਨੇ .....।”⁹

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਹੀ ਸਮਝ ਲਵੋ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ ਪ੍ਰਦੇਸੀਂ ਤੋਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹੀ ਧੀਆਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਚੱਕੀ ਦੇ ਦੋ ਪੁੜਾਂ ਵਾਂਗ ਐਸੀਆਂ ਪੇਕੇ ਤੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਵਿਚ ਫੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਨਾ ਉਹ ਪੇਕਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਉਲਟਾ ਇੰਨਾਂ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਆਪਣੇ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੇਗ਼ਾਨੀ ਧਰਤ ਤੇ ਅਣਜਾਣ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕੇ ਤੌਰ ਦਿਤਾ। ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਡਾਇਰੀ ਵਿਚਲੀ ਨਸੀਬੇ ਆਪਣਾ ਗੁੱਸਾ ਮਾਪਿਆਂ ਤੇ ਹੀ ਕੱਢਦੀ ਹੈ :-

“ਤੁਸੀਂ ਜੇ ਕੀਤਾ ਆਪਣੇ ਸਵਾਰਥ ਲਈ ਕੀਤਾ ..... ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਬੀਰਬਲ ਪਾਗਲ ਹੈ ..... ਜਿਹੜਾ ਮੁੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਆਹ ਦਿਤਾ ਉਹ ਭਾੜੇ ਦਾ ਸੀ.....ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਲਈ ਮਰ ਗਈ .....ਸਮਝੋ ਕਿ ਨਸੀਬੇ ਕਦੀ ਤੁਹਾਡੇ ਜੰਮੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।”¹⁰

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਉਦਾਹਰਣਾਂ ਹਨ ਜਿਸ ਵਿਚ ਬੇਗ਼ਾਨੀ ਧਰਤ ਤੇ ਵਿਆਹ ਕੇ ਗਈਆਂ ਧੀਆਂ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਨੂੰ ਸੱਟ ਲਗਦੀ ਹੈ ਇਹ

ਜਦੋਂ ਵੀ ਪੇਕਿਆਂ ਦੇ ਮੋਹ ਕਾਰਨ ਸਹੁਰਿਆਂ ਅਗੇ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਰਖਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਘਰ ਵਿਚ ਕਲੇਸ਼ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹੀ ਔਰਤਾਂ ਉਥੇ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹਿੰਮਤ ਜੁਟਾ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਖ਼ਤੀ ਨਾਲ ਲਏ ਫੈਸਲੇ ਕਾਰਨ ਘਰਾਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਗੁੰਮ ਸੁਕਦੀ ਹਨੇਰੀ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਕਮਾਈ ਜਿਸ ਤੇ ਸਹੁਰੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਜਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ਵਿਰੋਧ ਤੋਂ ਬਾਦ ਸਿਮਰ ਪਾਤਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਕਾਊਂਟ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਮੈਂ ਏ.ਟੀ.ਐਮ ਨਹੀਂ' ਦੀ ਪਾਤਰ ਸਿਮਰ ਐਸੀਆਂ ਪਰਵਾਸੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਪਰਿਵਾਰ ਲਈ, ਪਤੀ ਲਈ, ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਮਪਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਮਾਣ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲਈ ਜਿਉਣ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਆਪ ਹੀ ਰਾਹ ਚੁਣ ਲਿਆ। ਮਾਈ ਲਾਈਫ ਮਾਈ ਵੇਅ (ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ) ਦੀ ਪਵਲੀਨ ਜਦੋਂ ਦੇਖਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੱਚੇ ਉਸ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਤੀ ਈਸ਼ਾ ਨਾਮੀ ਔਰਤ ਨਾਲ ਰਹਿਣ ਲਗਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਬੱਚੇ ਉਸ ਦੀ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਕਿਉਂ ਕਰੇ। ਆਪਣੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਦੀ ਲੜਾਈ ਉਹ ਆਪ ਲੜਦੀ ਹੋਈ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲ ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਮਕਾਨ ਵੇਚ ਪਤੀ ਅਰਵਿੰਦਰ ਨੂੰ ਈਸ਼ਾ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਖਰੀਆਂ-2 ਸੁਣਾ ਕੇ ਹਲਕੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਇਥੇ ਔਰਤ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਦਾ ਦੂਜਾ ਪੱਖ ਵੀ ਹੈ ਜੋ ਕਨੇਡਾ ਦੀ ਧਰਤੀ ਤੇ ਔਰਤ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਬਦਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰਵੀ ਨਾਲ ਇਸੇ ਲਈ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਰਵੀ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਹਰਵਿੰਦਰ ਉਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਕਨੇਡਾ ਆਇਆ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਉਸ ਤੇ ਪੂਰਾ ਰੋਹਬ ਰੱਖਦੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਹਰਵਿੰਦਰ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘਰ 'ਚ ਫਿਰ ਤੋਂ ਕਲੇਸ਼ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ:-

"ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੈਨੇਡਾ ਲਈ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ ? ਤਾਂ ਕਿ ਥੋਡਾ ਟੱਬਰ ਵੀ ਆ ਸਕੇ ?" ਹਰਵਿੰਦਰ ਕਹਿੰਦਾ "ਹਾਂ, ਮੈਂ ਕੈਨੇਡਾ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਬੇਹਤਰੀ ਲਈ ਹੀ ਆਇਆ ਸੀ ਏਸੇ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਮਰਦਾ ਹਾਂ। ਦੋ ਦੋ ਜੱਬਾਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।" ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਰਸਮਾਂ ਵੀ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ .....ਮੇਰੇ ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ!"

ਪਰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਹੀ ਰਵੀ ਹਰਵਿੰਦਰ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਤੇ ਪਛਤਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਰਵੀ ਦਾ ਪਛਤਾਵਾ ਔਰਤ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਦਾ ਉਹ ਪੱਖ ਪੇਸ਼

ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸਨੂੰ ਜੀਵਨ ਸਾਥੀ ਦੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਦਾ ਦੁੱਖ ਦਿਲੋਂ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਪਤੀ ਬਿਨ੍ਹਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਕੜ-ਕੜ ਕੇ ਕੁਝ ਟੁਟਦਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਿਛਲੀ ਉਮਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਡੀ ਸਮਸਿਆ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਨੂੰ ਸਹਿਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਹੈ ਇਕੱਲਤਾ ਤੇ ਬੇਗਾਨਗੀ ਦੀ ਸਮਸਿਆ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਰੂਮ (ਸੁਰਜੀਤ), ਮੇਰੀ ਹਾਰ ਮੇਰੀ ਜਿਤ (ਸੁਰਜੀਤ) ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੁਪਨੇ (ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ) ਵਰਗੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਪਤੀ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਔਰਤ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲਗਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਔਰਤ ਲਈ ਪਤੀ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਕੋਲ ਵਿਹਲ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਵਿਚ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਹਸਪਤਾਲ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਮਿਸਿਜ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਰੂਮ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਹੈ:-

"ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਰੂਮ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇਕੱਲੀ // ਹਾਇ // ਅੱਜ ਦੇ ਇਸ ਯੁਗ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਕਿੰਨਾ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ .....ਘਰ ਵੀ ਤੇ ਬਾਹਰ ਵੀ। ਤੁਰਨ ਲਈ ਨੇ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੀ ..... ਗੁੰਜਨ ਨੂੰ। ਅੱਗੇ ਨਾ ਪਿੱਛੇ ..... ਕਹਿੰਦੀ ਅੱਜ ਮੈਂ ਵਿਹਲੀ ਨਹੀਂ ..... ਕਰਨਾ ਕੁਰਨਾ ਉਸਨੇ ਕੀ ਸੀ ..... ਬਸ ਬਹਾਨੇ ..... ਚਲੇ ਕੋਈ ਨਾ। ਮੇਰਾ ਆਪਣਾ ਬੋਟਾ ..... ਕਹਿੰਦਾ ਆਪਣੇ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਐ ..... ਚਲ। ਉਹ ਜਾਣੇ, ਰਾਜੀ ਰਹੇ ਤੇ ਮੈਂ ਉਸ ਦੇ ਪਾਪਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪੁੱਛਣਾ ਠੀਕ ਨਾ ਸਮਝਿਆ ..... ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਹਲ ਕਿਥੇ ਹੋਈ ਸੀ।"

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਮੇਰੀ ਹਾਰ ਮੇਰੀ ਜਿਤ' ਦੀ ਸਿਮੇਨ ਨਾਲ ਵਾਪਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਮਰਨਜੀਤ ਕੋਰ ਵਿਰਦੀ ਤੋਂ ਮਿਸ ਸਿਮੇਨ ਬਣੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਪਾਰਕਿਨਸਨ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਹੈ। ਬੱਚੇ ਆਪਣੇ - 2 ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ਰੂਫ ਹਨ ਤੇ ਸਿਮੇਨ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਘਰ ਵਿਚ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਵਿਚ ਬੜਦੀ ਟੁੱਟਦੀ ਤੁਰ ਫਿਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਕੱਲਤਾ ਨਾਲ ਜੂਝ ਰਹੀ ਸਿਮੇਨ ਕਦੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣਦੀ ਤੇ ਕਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕੁਮਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸੁਣਦੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਠੁਮਾਣਾ ਦੇਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਭਟਕੇ ਹੋਏ ਮਨ ਨੂੰ ਸਿਸਟਰ ਸ਼ਿਵਾਨੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਢਾਰਸ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰ ਹੀ ਕਿਉਂ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਕਰੇ, ਅਸੀਂ ਕਿਉਂ ਐਨੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕਰੇ ਸ਼ਬਦ ਸਾਡੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਕੇ ਰਖ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਸਕੂਨ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਸਾਡੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਿਮੇਨ ਦਾ ਹੋਸਲਾ ਬੁਲੰਦ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿਮੇਨ ਵਰਗੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੀਆਂ ਪਾਤਰ ਹਨ ਜੋ ਸੋਚਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਸਤਿਤੱਵ ਤਾਂ ਇਕ ਯਾਤਰਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਆਪਣਾ-2 ਸਫਰ ਪੂਰਾ

ਕਰ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਰੇ ਧੇ ਕੇ ਗੁਜਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਇ ਹਿੰਮਤ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਹੈ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪਾਰਕਿਨਸਨ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਏਗੀ। ਸਿਮੇਨ ਵਾਂਗ ਹੀ ਕਈ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤਾਂ ਇਕੱਲਤਾ ਚੋਂ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਅਸਤ ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਾਸ਼ਨੀ ਸੁਪਨੇ ਦੀ ਕੁਲਦੀਪ ਕੋਰ ਵੀ ਆਪਣੀ ਇਕੱਲਤਾ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਲਈ ਡਾ. ਸਿੱਧੂ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਡਾ. ਸਿੱਧੂ ਨਾਲ ਦੇਸਤੀ ਇਕ ਕਾਸ਼ਨੀ ਸੁਪਨੇ ਵਾਂਗ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਪਿਛਲੀ ਉਮਰ ਦੀ ਇਸ ਸਮਸਿਆ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਵੀ ਜੁੜ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਉਹ ਵਡੀਆਂ-2 ਕੋਠੀਆਂ ਦੇ ਰਾਖੇ ਬਣ ਕੇ ਰਹਿ ਰਹੇ ਹਨ ਤੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕ ਦੀ ਚਮਕ ਚਮਕ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। “ਵੀਜਾ ਨਾਨੀ ਦਾ” (ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ) ਵਿਚਲੀ ਬਜ਼ੁਰਗ ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਦੇਹਤੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ 12 ਸਾਲ ਲਗੇ। ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਰੁਪਿੰਦਰ ਐਸੀਆਂ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣਿਆਂ ਨੂੰ ਕਨੇਡਾ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮੁਸ਼ਕਲਾਂ ਕਾਰਣ ਉਹ ਕਨੇਡਾ ਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਆਪਣੀ ਕਰਮਭੂਮੀ ਮੰਨਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਉਸ ਧਰਤ ਨੂੰ ਮਿਹਣਾ ਮਾਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਬੇਗਾਨੀ ਧਰਤ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਵਿਛੜਣ ਦੇ ਦਰਦ ਨੂੰ ਕੀ ਜਾਨਣ ਕਿਉਂਕਿ ਬੇਸ਼ਕ ਉਹ ਧਰਤ ਤੇ ਵੱਸ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਕਨੇਡਾ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰੀ ਦਾ ਦਰਜਾ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ ਉਹ ਸੋਚਦੀ :-

“ਆਰੇ ਇੰਡੀਆ ‘ਚ ਤਾਂ ਚਲੇ ਲੋਕਤੰਤਰ ਨਹੀਂ, ਛਤ੍ਰਯੰਤਰ ਏ। ਪਰ ਇਹ ਮੁਲਕ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਖ਼ੇਰੇ ਇਨਸਾਫ ਪਸੰਦ ਕਰਾਉਂਦੇ ਨੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਲੋਕਰਾਜ ਦੀ ਬਿਮਾਰੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਏ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ... ਜਦੋਂ ਵਾਹ ਪੈਂਦਾ ਏ ਨਾ, ਉਦੋਂ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਏ। ਸਾਡਾ ਕਿਤੇ ਛੋਟਾ ਮੋਟਾ ਰੇਲ ਐ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ ‘ਚ ਕਿਰਤੀ ਲੋਕ ਆ ਅਸੀਂ ਟੈਕਸ ਭਰਦੇ ਆਂ।”³

ਬੇਸ਼ਕ ਬੇਗਾਨੀ ਧਰਤ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਅੰਦਰੋਂ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੇ ਅੰਦਰ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਉਸ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਸਰੂਪ ਦੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਰੁਪਿੰਦਰ ਆਪਣੀ ਇਕੱਲੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਰਹਿ ਰਹੀ ਨਾਨੀ ਨੂੰ ਕਨੇਡਾ ਮੰਗਵਾਉਣ ਵਿਚ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਦੇਸਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣਿਆਂ ਨਾਲ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਬਣਾਈ ਰਖਣ ਦੀ ਮਿਸਾਲ ਹਨ ਰੁਪਿੰਦਰ ਵਰਗੀਆਂ ਇਸਤਰੀ ਪਾਤਰ।

ਇਸ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤੱਕ ਤਾਂ ਇਸਤਰੀ ਅੰਦਰ ਸਮਪਰਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ, ਪਿਆਰ

ਦੀ ਚਿਣਗ ਕਾਇਮ ਰਹੀ, ਪਰ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਪਛੱਮੀ ਸਭਿਅਤਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਨਾ ਬੱਚ ਸਕੀ। ਇਹ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਸਮੀਕਰਣਾਂ ਤੋਂ ਕੋਰੀ ਰਹੀ ਹੈ। ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਪਰਿਵਾਰ ਰਿਸ਼ਤੇ ਤੇ ਮੋਹ ਪਿਆਰ ਦੀ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ। ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਰੋਕ ਟੋਕ ਵੀ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰੋਕ ਟੋਕ ਦਾ ਬਦਲਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਲੜਾਈ ਕਰਵਾ ਕੇ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀ ਹੋਈ ਇਹ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਯਥਾਰਥ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਹੀ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਮਰਸੀਆ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਜੁਗਨੂੰ (ਸੁਰਜੀਤ) ਵਿਚ ਸਾਈਬਰ ਕਰਾਈਮ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਰਤਾਂ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵੱਧ ਰਹੇ ਇਮੇਸ਼ਨਲ ਅਤਿਆਚਾਰ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਵੀ ਖੋਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਮਾਪਿਆਂ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਵਿਚ ਮਸਰੂਫ ਰਹਿਣ ਕਾਰਣ, ਆਪਸੀ ਰੰਜਿਸ਼ਾਂ ਤੇ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰੇਮ ਸੰਬੰਧਾਂ ਕਾਰਣ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਟੈਨਸ਼ਨ ਹਟਾਉਣ ਲਈ ਨਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਕੈਂਡੀਆਂ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ ਦੀ ‘ਕਹਾਣੀ ਨਾਈਟ ਲਾਈਫ’ ਵਾਂਗ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਕਲਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਪਾਤਰ ਅਮਿਤਾ ਨਸ਼ਾ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਐਸੇ ਗਿਰੇਹ ਦੇ ਚਕੜ ਵਿਚ ਫੱਸ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਬਾਹ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਇਸ ਭਿਆਨਕ ਮੋੜ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਦੇ ਦਿਉ ਕੱਦ ਪਹਾੜ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਦੇ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦਾ ਕਾਰਣ ਪੁਰਾਣੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਦੇਸ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦਾ ਆਪਣੀ ਮਨਮਰਜੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਵਡਿਆਂ ਦੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਉਸਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਡੇਟਿੰਗ ਸਰਵਿਸਜ਼ ਦੀ ਮਦਦ ਰਾਹੀਂ ਅਮੀਲੀਆ ਸਟੀਵਨ ਨਾਮੀ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸਟੀਵਨ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾ ਪਸੰਦ ਕਰਕੇ ਅਗਾਂਹ ਗੱਲ ਤੋਰਨ ਤੋਂ ਜੁਆਬ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਸਮਝਾਉਣੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਹੈ:-

“ਬੇਟਾ ਵਿਆਹ ਦੀ ਵੀ ਇਕ ਉਮਰ ਹੁੰਦੀ ਏ, ਸਮਾਂ ਵਿਹਾ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰ ਐਖਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਏ। ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਨੇ, ਮਾਂ ਬਾਪ ਤਾਂ ਚਾਹ ਕੇ ਵੀ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਬਸ ਦੁਖੀ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ।”⁴

ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਬਾਰੇ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਰਜੀ ਭਟਕ ਲਏ ਪਰ ਇਸ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਸਰੂਪ ਅੰਦਰ ਘਰ ਪਰਿਵਾਰ ਦੀ ਰੀਝ ਤਾਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੀ ਹੈ।

ਅਮੀਲੀਆਂ ਦੀ ਭੈਣ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਦੇ ਦਿਨ ਦੇ ਜੈਨੀ ਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਅੰਦਰ ਇਕ ਉਬਾਲਾ ਜਿਹਾ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਵੀ ਮਾਂ ਬਣ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਲਈ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕਹਾਂਗੀ ਕਿ ਹਰ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦਾ ਅਸਤਿਤੱਵ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੋਈ ਖਤਰਾ ਉਸ ਨੇ ਆਪ ਸਹੇੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਲਈ ਸਮਾਜ, ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਚੰਗੀ ਭਲੀਆਂ, ਸੋਹਣੀਆਂ ਸੁਣੱਖੀਆਂ ਧੀਆਂ ਮਾਪਿਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੈਟਲ ਕਰਨ ਦੇ ਲਾਲਚ ਵਿਚ ਬਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤੋਰ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਇਹ ਧੀਆਂ ਨਾ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਖਹਾਇਸ਼ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਹੁਰਿਆਂ ਅਗੇ ਪੇਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਪਾਂਸਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜਿੱਦ ਪੁਗਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਪੇਕੇ ਵੀ ਧੀ ਨੂੰ ਹੀ ਦੇਸ਼ੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਾ ਕੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀ ਹੀ ਬਣ ਗਈ, ਰਾਹਦਾਰੀ ਨਹੀਂ ਭੇਜੀ। ਪਰ ਔਰਤ ਦੀ ਮਜਬੂਰੀ ਕੋਈ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦਾ। ਜਿਸ ਘਰ, ਪਰਿਵਾਰ ਤੇ ਬਚਿਆਂ ਲਈ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਚੁਪਚਾਪ ਸਹਿਣ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਉਸ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਪਰ ਇਥੇ ਔਰਤ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਨੂੰ ਆਤਮਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਨੇਡਾ ਦਾ ਸਿਸਟਮ ਹੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਰਾਹ ਖੁਦ ਤਲਾਸ਼ਦੀ ਹੈ। ਪਾਰਕਿਨਸਨ ਵਰਗੀ ਬੀਮਾਰੀ ਨਾਲ ਪੀੜ੍ਹਤ ਸਿਮੋਨ ਆਸ਼ਾਵਾਦੀ ਸੋਚ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਹਾਰ ਨੂੰ ਜਿਤ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਕੇ ਸੁਖ ਸਵੇਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਕ ਨਵੀਂ ਗੱਲ ਇਹ ਵੀ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਕਰ ਸਾਡੇ ਬੱਚੇ ਆਪਣਾ ਕਲਚਰ ਛੱਡ ਕੇ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਉਥੇ

ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਬਚਿਆਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਕਲਚਰ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣਾ ਇਕ ਆਸ ਦੀ ਕਿਰਨ ਦਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਵੀਰ ਕੌਰ ਸੰਘੇੜਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ 'ਚੱਪਾ ਕੁ ਸੂਰਜ' ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਬਿਰਤਾਂਤਾਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣਿਆਂ ਕਾਰਨ ਆਪਣਾ ਅਸਤਿਤੱਵ ਚਕਨਾਚੂਰ ਹੁੰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਰਿਚਰਡ ਵਰਗੇ ਜਵਾਈ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਦਾ ਚੱਪਾ ਕੁ ਹਿੱਸਾ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਲੱਗਦਾ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਉਸ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜਿਹੜੀਆਂ ਧੀਆਂ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੀਜਾ ਤੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੇਕਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਸਤਿਤੱਵ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਇਹ ਆਪਣੀ ਮਰਜੀ ਨਾਲ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਨਾਲ, ਚੰਗੇ ਭਵਿਖ ਦੀ ਭਾਲ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ ਇਹ ਆਪਣੇ ਲਈ ਆਪ ਚਿੰਤਿਤ ਹਨ। ਜੇਕਰ ਇਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਇਸ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤਾਂ ਇਹ ਖੂਬ ਤਰੱਕੀ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਰ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਪਰਿਵਾਰਕ ਮਜਬੂਰੀਆਂ ਕਾਰਣ (ਪਰਿਵਾਰ ਵਲੋਂ ਫੀਸ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਾ ਭੇਜਣ ਕਾਰਣ) ਮਾੜੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਅਸਤਿਤੱਵ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਪਾ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਤ ਕੋਈ ਕਹਾਣੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਗਈ ਉਮੀਦ ਹੈ ਇਸੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਬੱਚੇ ਸੈਟ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਆਪਣੀ ਦਾਸਤਾਂ ਲਿਖਣਗੇ। ਸਾਡੀ ਇਹ ਤੀਜੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦਾ ਸਰਮਾਇਆ ਹੈ, ਪ੍ਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਰਹੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਇਹ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸਰਮਾਏ ਦੀ ਰਾਖੀ ਕਰਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਕੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਲ ਲੱਭਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਣ ਤਾਂ ਹੀ ਬਾਹਰਲੇ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸਫਲ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਹੀ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਤੇ ਅਸਤਿਤੱਵੀ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਜਾਣ ਸਕਾਂਗੇ।

ਹਵਾਲੇ ਅਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ

1. Woolf, Virginia, *A room of one's own, on Books International*. P-56
2. Walter, Elaine Show, *Modern Literary Theory (Ed) by Phillips Rice and Petricia Wough, Bloomsbury publishing*. P-153-154
3. ਡਾ. ਧਨਵੰਤ ਕੌਰ ਵਲੋਂ 'ਨਾਰੀ ਸਾਹਿਤ ਚਿੰਤਨ ਕੁਝ ਅੰਤਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਆਂ' ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ 14-15 ਮਾਰਚ 2005 ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿਖੇ ਆਯੋਜਿਤ ਸੈਮੀਨਾਰ ਵਿਚ ਪੜਿਆ ਗਿਆ ਪੇਪਰ।
4. ਕੌਰ, ਡਾ. ਪਾਲ (ਲੇਖ), ਪੰਜਾਬੀ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, 12 ਮਈ 2019
5. ਸਿੰਘ, ਸਤਿੰਦਰ, ਵਿਹਾਰਕ ਸਮੀਖਿਆ, ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼ ਬਿਓਰੋ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਪਟਿਆਲਾ। ਪੰਨਾ-108
6. ਬੇਦੀ, ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ, ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਚੇਤਨਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਪੰਜਾਬੀ ਭਵਨ, ਲੁਧਿਆਣਾ। ਪੰਨਾ- 33
7. ਬੇਦੀ, ਡਾ. ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ, ਬਾਹਰਲਾ ਬੰਦਾ, ਇਕ ਪਰਵਾਸੀ ਔਰਤ ਦੀ ਡਾਇਰੀ (ਸੁਰਜੀਤ ਕਲਸੀ), ਰਵੀ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ। ਪੰਨਾ- 108
8. ਪਨਾਗ, ਗੁਰਮੀਤ, ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ, ਐਨਥੈਟਿਕਸ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼। ਪੰਨਾ 68-69
9. ਮਾਂਗਟ, ਮੇਜਰ, ਮਨ ਮੈਸਮ ਦੀ ਰੰਗਤ, ਲੋਕ ਗੀਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ। ਪੰਨਾ-118
10. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ- 108
11. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ- 83-84
12. ਸੁਰਜੀਤ, ਪਾਰਲੇ ਪੁਲ, ਪਰਵਾਜ਼ ਪਬਲੀਸ਼ਰਜ਼, ਜਲੰਧਰ। ਪੰਨਾ- 48
13. ਉਹੀ, ਪੰਨਾ- 62
14. ਗੁਰਮੀਤ ਪਨਾਗ, ਮੁਰਗਾਬੀਆਂ, ਐਨਥੈਟਿਕਸ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨਜ਼। ਪੰਨਾ- 87